

על אל ששומע קול שופר

מאת יהודה ליבס

"כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך", כך ולא אחרת מוגדר בתפילה ייחודו של אלהי ישראל: אין דומה לו דווקא בכך שהוא שומע קול שופר ומאזין תרועה. כנראה אוהב הוא כלי נגינה זה, שהוא תקע בו בעצמו במעמד הר סיני, ואף לעתיד לבוא: "וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן". לפיכך לימד גם את עמו לתקוע, וציווה שיעשו כן בראש השנה, יום שבתו על כסא מלכותו. ממרום שבתו הוא מטה אוזן ברחמים לקול התקיעה, כי חוק לישראל הוא, משפט לאלהי יעקב.

ועוד אומרים בתפילת ראש השנה: "מבין ומאזין מביט ומקשיב לקול תקיעתנו, ותקבל ברחמים וברצון סדר מלכותנו". כלומר: עובדה מוגמרת וידועה היא שהאל מבין ומאזין, מביט ומקשיב לקול התקיעה, אך שיקבל יחד עם זאת גם את סדרי התפילה – על כך חייבים לבקש ולהתחנן. משמע, התפילה חביבה עליו הרבה פחות מתקיעת השופר, ואכן אין בתורה מצוה על התפילה אלא על התקיעה בלבד.

התפילה מורכבת ממלים וממשפטים, המביעים את רחשי לב המתפלל. לא כן התקיעה. אין זו אלא כעין צפירה אילמת, שמקורה בקרן של בהמה ואין לה כל משמעות עיונית. ואולי בכך היא קרובה יותר אל לב חוקר כליות, שחכמת אדם כאין לפניו.

אבל משמעות אחרת אולי בכל זאת יש לקול היוצא מן השופר. לפי מסורת חז"ל, קול התרועה (ובכללה השברים), הוא חיקוי של יבבה או יללה או גניחה ואנחה של שבורי גוף ונשמה. קול כזה עשוי להתקבל אצל האל, הקרוב לנשברי לב, כפי שאנו קוראים בפרשת שעבוד מצרים: "וינחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה". אז ישראל לא נזקקו למלים אלא רק נאנחו, ובלי כל כוונה כלפי האל, שעדיין לא הכירוהו, אלא האנחה עצמה עלתה למרום ונכסה באוזני השוכן בו, והביאה בהן את זכר הנאנחים.

זכר כזה מביא גם קול השופר, המכונה לפיכך זיכרון תרועה, ועל שמו מכונה ראש השנה יום הזיכרון. וכפי שכתוב בתורה בעניין אחר: "וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם". "נזכרתם" לשון סביל, אתם אינכם צריכים להזכיר, התרועה בחצוצרות תיעשה מטעמים צבאיים ולא דתיים, אך אגב כך תיזכרו מאליכם לפני אלהיכם.

בראש השנה זכר כל המעשים לפניך בא (כלשון התפילה), זכר זה עולה מעצמו, כקול השופר, וכריח השדה.
משמעותה המקורית של המלה זכר היתה אולי ריח, כפי שמצאנו אולי בביטוי "זכרו כיון לבנון", או "נזכרה דודיך מיין"
וכן באזכרה שבמעשי הקורבנות, כמו שנאמר: "ריח ניחוח אזכרתה לה". ומכאן גם "אמחה את זכר עמלק": כאשר
מוחים את זכרו של מישוהו, לא נותר ממציאיותו אף ריח. הריח מעיד על המציאות הסובסטנטיבית, ואינו תלוי במלים
ובכוונות. וכך, כאשר עולה זכר הבריות, הוא ריחן, לפני האל בראש השנה, יכול הוא לחתוך את דיגן. לא לפי דבריהם
והכרתם של העומדים למשפט, אלא לפי טבעם ומהותם, אם הם נושאים חן בעיניו או לא. את חוש הריח אי אפשר
לרמות.

תקיעת השופר, צליל ערום ואמתי, שלא נתערב במלים, כמו שריקתו של הצדיק הכפרי בין כל המתפללים
באגדה החסידים המפורסמת. לדעתי, אותו רועה לא חשב כלל על אלהים, או על דרך משלו להגיע אליו. כל חפצו היה אז
לשרוק שריקה, וכך פתח את שערי השמים ואת לבו של האלהים.